

dr inż. Marek Niewęglowski¹

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Przyrodniczy

dr hab. Marek Gugala, prof. UPH

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Przyrodniczy

dr inż. Bogusław Włodarczyk

Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie

Ocena ekonomiczna indywidualnych gospodarstwa rolnych Economic valuation of individual agricultural farms

Streszczenie: W artykule przedstawiono wyniki badań, których przedmiotem było 100 gospodarstw rolnych położonych na terenie powiatu przysuskiego (województwo mazowieckie). Zastosowano celowy dobór obiektów do badań spośród gospodarstw współpracujących z Mazowieckim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego. Oceny dokonano za pomocą podstawowych wskaźników finansowych, takich jak: dochód rolniczy brutto, dochód osobisty, parytet dochodu i struktura dochodu osobistego. Na ich podstawie dokonano analizy ekonomicznej czterech typów gospodarstw o różnych kierunkach produkcji. Podział badanych gospodarstw na grupy przeprowadzono w obrębie poszczególnych kryteriów oceny, którymi były kierunek produkcji, wielkość powierzchni gospodarstw, jakość gleb użytków rolnych i intensywność produkcji. Uzyskane wyniki wykazują, że takie czynniki jak większa powierzchnia gospodarstwa, jakość gleb i intensywność produkcji wpływały na ogół korzystnie na wartość wskaźników ekonomicznych. Wyjątek stanowiły dochód rolniczy brutto i dochód osobisty odniesione do 1 ha użytków rolnych, których najwyższe wartości osiągnęto w małych gospodarstwach, o powierzchni poniżej 7 ha użytków rolnych. Parytet dochodu osiągały gospodarstwa największe, o powierzchni powyżej 15 ha.

Słowa kluczowe: ocena, wynik ekonomiczny, gospodarstwo rolne, powiat Przysucha

Abstract: The article presents the results of research, which was the subject of 100 farms located in the area of the Przysucha district (Masovian Voivodeship). There was a purposeful selection of objects for research from farms cooperating with the Mazowiecki Agricultural Advisory Centre. Assessments were made using basic financial ratios such as gross farm income, personal income, income parity, and personal income structure. Based on them, an economic analysis of four types of farms with different production directions was made. The breakdown of the surveyed holdings into groups was carried out within the different evaluation criteria, which was the production direction, farm size, farmland quality and production intensity. The results show that factors such as farm size, soil quality, and intensity of production generally affected the value of economic indicators. The exceptions were gross agricultural income and personal income related to 1 ha of farmland, the highest values of which were achieved in small farms of less than 7 ha of farmland. The income parity reached the largest farms with an area of over 15 ha.

Keywords: evaluation, economic result, agricultural farm, Przysucha district

Wstęp

Powszechnie funkcjonują dwa podstawowe pojęcia związane z celem działalności gospodarczej – zysk i dochód. Osiągnięcie zysku lub dochodu powo-

¹ Adres do korespondencji: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Przyrodniczy, ul. B. Prusa 14, 08-110 Siedlce, marek.nieweglowski@uph.edu.pl

duje, że wytworzona wartość produkcji lub świadczonej usługi w danym okresie jest wyższa niż poniesione koszty produkcji. Zysk jest kategorią charakterystyczną dla działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Natomiast gospodarstwa indywidualne obliczają dochód. Praca rolnika i jego rodziny nie jest opłacana na bieżąco, nie stanowi kategorii płacy roboczej dla wszystkich członków rodziny. Wypracowany dochód rolniczy pełni w gospodarstwie funkcję opłaty za pracę i jest porównywalny z płacą najemnej siły roboczej. Dochód stanowią wartości nowo wytworzone w procesie produkcji w gospodarstwie rolniczym². Jednym z podstawowych wyznaczników gospodarowania, istotnym z punktu widzenia rolnika, jest osiąganie celu produkcyjno-ekonomicznego polegającego na wytwarzaniu odpowiedniej ilości produktów rolnych i zapewnianiu zadowalających dochodów³. Ocena taka pozwala wykazać, które gospodarstwa funkcjonują na odpowiednim poziomie i zapewniają parytetowe, w porównaniu do przeciętnego osiąganego przez osoby pracujące w innych działach gospodarki narodowej, wynagrodzenie rodziny rolnika.

Ekonomicznym rezultatem podejmowanych przez rolnika decyzji jest dochód uzyskiwany z gospodarstwa rolnego, który jest wymiernym efektem prowadzonej działalności rolniczej. Służy on także do oceny opłacalności czynników produkcji rolniczej, w tym wydajności pracy w gospodarstwie, w kontekście zarówno zdolności do reprodukcji rozszerzonej, jak i zdolności do utrzymania rodziny związanej z gospodarstwem rolnym⁴.

Oceny ekonomicznej gospodarstw można dokonać za pomocą różnych wskaźników. Mogą to być np. podstawowe wskaźniki finansowe, takie jak: dochód rolniczy brutto, dochód osobisty, parytet dochodu i struktura dochodu osobistego.

Józwiak efektywność gospodarowania w rolnictwie definiuje jako jeden ze sposobów oceny funkcjonowania gospodarstw, czyli relacji efektów do użytych środków. Podejście to pozwala na mierzenie efektywności za pomocą cząstkowych syntetycznych wskaźników produktywności wykorzystania zasobów⁵.

Korzystne wskaźniki efektywności mogą uzyskiwać zarówno gospodarstwa prowadzące produkcję ekstensywną, o małej jednostkowej produkcji i małych nakładach, jak też gospodarstwa prowadzące intensywną produkcję rolniczą, o wysokiej jednostkowej produkcji i wysokich nakładach. Ze względu na opłacalność, wysokie koszty stałe i niezbędny postęp technologiczny, rozwojowe gospodarstwa rodzinne w Polsce, dysponujące ograniczonym arealem użytków rolnych, powinny dążyć do maksymalizowania produkcji i minimalizowania nakładów⁶.

Celem opracowania jest ocena wyników ekonomicznych indywidualnych gospodarstw rolnych w powiecie Przysucha, której dokonano za pomocą wybranych wskaźników, takich jak: dochód rolniczy brutto, dochód osobisty, parytet dochodu i struktura dochodu osobistego.

² M. Nasilowski, *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Wyd. KeyText, Warszawa 2016, s. 245-247; J. Ferenc, *Ekonomika i organizacja rolnictwa*, Wyd. KeyText, Warszawa 1999, s. 89-90.

³ I. Duer, M. Fotyma, A. Madej (red.), *Kodeks dobrej praktyki rolniczej*. MRIRW – MŚ – FAPA, Warszawa 2002, s. 56.

⁴ J.S. Zegar, *Dochody w rolnictwie (metodologia, stan i tendencje)*, IERiGZ PIB, Warszawa 2008, s. 1-34, http://www.ierigz.waw.pl/documents/prof._zegar_konferencja.ppt (dostęp: 15.10.2016).

⁵ W. Józwiak, *Efektywność gospodarowania w rolnictwie*, [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, A. Woś (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1998, s. 146-149.

⁶ Z. Wójcicki, *Metody badania i ocena przemian w rozwojowych gospodarstwach rodzinnych*, IBMER, PTIR, Warszawa 2001, s. 11-12.

Metodyka badań

Materiał źródłowy stanowiły wyniki badań przeprowadzonych na terenie powiatu przysuskiego (województwo mazowieckie) w 100 gospodarstwach rolnych położonych na glebach lekkich – kompleksów żytnich. Metodą pozyskiwania informacji i danych źródłowych był wywiad bezpośredni z wykorzystaniem kwestionariusza. Zastosowano celowy dobór obiektów do badań spośród gospodarstw współpracujących z Mazowieckim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego. Podział badanych gospodarstw na grupy przeprowadzono w obrębie poszczególnych kryteriów oceny, którymi były: kierunek produkcji, wielkość powierzchni gospodarstw, jakość gleb użytków rolnych i intensywność produkcji.

Oceny dokonano za pomocą wybranych wskaźników finansowych, takich jak: dochód rolniczy brutto, dochód osobisty, parytet dochodu i struktura dochodu osobistego. Na ich podstawie dokonano analizy ekonomicznej czterech typów gospodarstw o różnych kierunkach produkcji. Dochód rolniczy brutto obrazuje efekty prowadzonej produkcji w danym gospodarstwie, a dochód osobisty (ogólny) uwzględnia także inne źródła dochodu spoza gospodarstwa, takie jak: emerytury, renty, zarobki z pracy poza gospodarstwem, które pozostają do dyspozycji rolnika. Parytet dochodu rolniczego jest wskaźnikiem pozwalającym na porównanie dochodów w rolnictwie z dochodami innych działów gospodarki narodowej. Natomiast struktura dochodu osobistego pozwala dokonać analizy jaka wielkość wpływów do budżetu gospodarstwa pochodzi z jego własnej produkcji, a jaki udział mają dodatkowe źródła dochodu zasilające ten budżet.

Wyniki badań

Klasyfikacji gospodarstw dokonano, biorąc pod uwagę jako kryterium podziału typ gospodarstw i poziom wybranych cech. Tabela 1 uwzględnia zastosowane kryteria i strukturę badanych gospodarstw.

Tabela 1. Kryteria podziału i liczebności badanych gospodarstw

Kryterium podziału	Typ gospodarstwa lub poziom cechy	Liczba gospodarstw
Kierunek produkcji	sadownicze	24
	warzywne	24
	mieszane	19
	bydłęce	33
Wielkość gospodarstw (pow. użytków rolnych w ha)	< 7	37
	7-15	41
	> 15	22
Jakość gleb użytków rolnych (wskaźnik bonitacji)	b. słabe (<0,5)	25
	słabe (0,5-0,7)	52
	średnie (>0,7)	23
Intensywność produkcji (koszty bezpośrednie w zł/ha użytków rolnych)	ekstensywne (<600)	31
	średnio intensywne (600-1200)	33
	intensywne (>1200)	36

Źródło: opracowanie własne

Kierunek produkcji gospodarstw ustalono według mierników techniczno-organizacyjnych przyjętych przez Majewskiego (2002). Na tej podstawie wyodrębniono cztery typy gospodarstw, tj. sadownicze, warzywne, mieszane i bydłowe. Ponadto przyjęto podział gospodarstw na trzy grupy obszarowe według powierzchni użytków rolnych w przedziałach: do 7 ha, 7-15 ha i powyżej 15 ha. W zakresie jakości gleb użytków rolnych również wyodrębniono trzy grupy gospodarstw o glebach bardzo słabych (wskaźnik bonitacji $< 0,5$), słabych ($0,5-0,7$) i średnich ($> 0,7$). W ostatnim kryterium za miarę intensywności produkcji przyjęto wielkość kosztów bezpośrednich odniesioną do 1 ha użytków rolnych i wydzielono trzy grupy gospodarstw jako ekstensywne (koszty bezpośrednie poniżej 600 zł/ha użytków rolnych), średniointensywne (600-1200 zł/ha) i intensywne (powyżej 1200 zł/ha).

Po wyodrębnieniu określonych typów gospodarstw okazało się, że spośród badanych najliczniejszą grupą były gospodarstwa bydłowe, ze względu na kryterium obszarowe – przeważającą liczebnie grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni 7-15 ha, zaś w przypadku jakości gleb dominowały gospodarstwa o glebach słabych (wskaźnik bonitacji $0,5-0,7$). Intensywność produkcji wśród wszystkich gospodarstw była reprezentowana niemal równo przez 3 typy, z pewną przewagą intensywnego.

Do czynników produkcji w rolnictwie należą: ziemia, praca i kapitał, które są elementami podstawowymi⁷. Zmiany zasobów tych czynników oraz ich wzajemne relacje wpływają na organizację procesu produkcji w gospodarstwie rolnym i jej rozmiary, a w tym samym na osiągnięte dochody. W tabeli 2 przedstawiono dane charakteryzujące zasoby czynników produkcji badanych gospodarstw w zależności od kierunku produkcji.

Ziemia jest podstawowym czynnikiem produkcji gospodarstwa rolnego. Czynnikiem ten można charakteryzować przez wielkość gospodarstwa, strukturę użytkowania gruntów oraz ich jakość. Wśród badanych gospodarstw powiatu przysuskiego największą powierzchnią użytków rolnych cechowała się grupa gospodarstw mlecznych, w których strukturze trwałe użytki zielone stanowiły 34,8% (tab. 2). Gospodarstwa tej grupy posiadały grunty najslabszej jakości, o wskaźniku bonitacji 0,5. Pod względem powierzchni użytków rolnych (dalej UR) na drugim miejscu znalazły się, z niemal jednakowym wynikiem, gospodarstwa warzywne i mieszane, a na trzecim sadownicze. Dużą powierzchnię gruntów ornych wykazywały gospodarstwa warzywne, co jest związane z uprawą roślin jednorocznych (głównie warzyw gruntowych), oraz mleczne, gdzie wykorzystywane były głównie do uprawy roślin paszowych. Najmniejszą powierzchnię gruntów ornych (dalej GO) posiadały gospodarstwa sadownicze, w których przeznaczano je głównie pod uprawy roślin poprawiających strukturę gleby pod nowe nasadzenia plantacji sadowniczych. Duży udział sadów i plantacji trwałych w strukturze użytków rolnych gospodarstw sadowniczych (66,7%) jest związany ze specjalizacją ich produkcji.

W zakresie stanu zatrudnienia – największy wskaźnik pełnozatrudnionych w przeliczeniu na 100 ha UR wykazywały gospodarstwa sadownicze (29,4), co wiąże się z dużym zapotrzebowaniem na siłę roboczą w czasie prac, zwłaszcza przy zbiorze owoców i cięciu drzew. Czynnikiem pracy był także analizowany pod

⁷ A. Kowalski, *Czynniki produkcji w agrobiznesie*, [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, A. Woś (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1998, s. 108-114.

kątem wieku i wykształcenia właściciela gospodarstwa (tab. 2). Najmłodszą grupę wiekową (około 35 lat) reprezentowali właściciele gospodarstw warzywnych, natomiast średni wiek w pozostałych grupach gospodarstw wynosił około 46 lat. Najwyższy poziom wykształcenia właścicieli (zbliżony do średniego) cechował gospodarstwa sadownicze, co wiąże się ze specjalizacją i wiedzą fachową, jaka jest potrzebna do prowadzenia tego typu produkcji. Najniższy poziom wykształcenia (zasadniczy) reprezentowali właściciele gospodarstw bydłych.

Tabela 2. Zasoby podstawowych czynników produkcji w gospodarstwach o różnych kierunkach produkcji

Wyszczególnienie	Kierunek produkcji			
	sadowniczy	warzywny	mieszany	bydłocy
Ziemia				
Powierzchnia użytków rolnych (ha)	6,9	10,8	10,7	13,5
Powierzchnia gruntów ornych (ha)	2,1	8,5	6,9	8,5
Powierzchnia trwałych użytków zielonych (ha)	0,2	0,8	2,7	4,7
Powierzchnia sadów i plantacji trwałych (ha)	4,6	1,5	1,1	0,3
Struktura UR (%)				
- grunty orne	30,4	78,7	64,5	63,0
- trwałe użytki zielone	2,9	7,4	25,2	34,8
- sady i plantacje trwałe	66,7	13,9	10,3	2,2
Jakość gleb (wskaźnik bonitacji UR)	0,7	0,6	0,6	0,5
Zasoby pracy				
Osoby pełnozatrudnione:				
- w gospodarstwie	2,0	1,9	2,3	2,1
- na 100 ha UR	29,4	17,6	21,5	15,6
Wiek rolnika (lata)	45,4	34,8	45,6	46,6
Wykształcenie (skala 7 ^o)*	3,9	3,6	3,6	2,4
Wybrane środki trwałe				
Ciągniki rolnicze (szt.)				
- w gospodarstwie	1,3	1,2	1,2	1,2
- na 100 ha UR	18,8	14,0	11,4	9,0
Kombajny zbożowe (szt./100 ha GO)	0,0	0,5	2,2	1,4

* 1 – podstawowe, 2 – zasadnicze nierolnicze, 3 – zasadnicze rolnicze, 4 – średnie nierolnicze, 5 – średnie rolnicze, 6 – wyższe nierolnicze, 7 – wyższe rolnicze

Źródło: opracowanie własne

Czynnikiem produkcji świadczącym o stopniu mechanizacji gospodarstw, który można opisać i przedstawić w formie mierników liczbowych, jest wyposażenie gospodarstw w środki trwałe, między innymi w ciągniki rolnicze i kombajny zbożowe (przypadające odpowiednio na 100 ha UR i GO). Największa liczba ciągników (14-18 szt./100 ha UR) przypadła na gospodarstwa sadownicze i warzywno. Jest to efekt zmieniającej się (nowej i intensywnej) technologii produkcji owoców i warzyw (np. zagęszczane rozstawy nasadzeń), wymagających nowoczesnych ciągników o zwięzonym rozstawie osi, na które rolnicy mogli uzyskać kredyty preferencyjne i fundusze inwestycyjne ze środków UE. Stosunkowo duża liczba kombajnów zbożowych, jaka została odnotowana w grupie gospodarstw

mieszanych (2,2 szt./100 ha GO) i bydłych (1,4 szt./100 ha GO) w porównaniu do wskaźników dla powiatu, województwa i kraju (nie przekraczały 1 szt./100 ha GO), to efekt poszukiwania dodatkowych źródeł dochodu, jakim może być działalność usługowa.

Spośród badanych typów gospodarstw największy dochód rolniczy brutto we wszystkich odniesieniach uzyskiwały gospodarstwa warzywne (tab. 3). Dochód rolniczy w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną i na 1 godzinę pracy był niemal dwukrotnie wyższy niż w innych typach gospodarstw. W gospodarstwach mieszanych i mlecznych dochód rolniczy nie przekraczał 3000 zł/ha UR, co znacząco wiąże się z większą powierzchnią tych gospodarstw w porównaniu do sadowniczych i warzywnych. Podobnie wypadła ocena dochodu osobistego w przeliczeniu na gospodarstwo oraz osobę pełnozatrudnioną. Natomiast dochód osobisty w przeliczeniu na 1 ha UR był najwyższy w gospodarstwach sadowniczych, a najniższy w bydłych. Jedynie w gospodarstwach warzywnych osiągnęto parytet na poziomie 108,7%, podczas gdy w innych typach gospodarstw wartość tego wskaźnika była niemal o połowę mniejsza (tab. 3).

Tabela 3. Dochody osiągnięte w poszczególnych typach gospodarstw

Wyszczególnienie	Ogółem gosp.	Kierunek produkcji			
		sadowniczy	warzywny	mieszany	bydłocy
Dochód rolniczy brutto (zł):					
- na gospodarstwo	40136	36422	58806	30532	36977
- na 1 ha UR	3738	5326	5430	2850	2735
- na 1 osobę pełnozatrudnioną/rok*	19450	18599	31018	13290	17370
- na 1 godz. pracy	9,2	7,3	14,3	6,5	8,4
Dochód osobisty (zł):					
- na gospodarstwo	56298	50489	72115	47120	54303
- na 1 ha UR	5243	7383	6660	4399	4016
- na 1 osobę pełnozatrudnioną/rok*	27300	25245	37955	20487	25859
Parytet dochodu (%)**	68,2	65,2	108,7	46,6	60,9
Struktura dochodu osobistego (%):					
- dochód rolniczy brutto	71,3	66,2	81,5	64,8	68,1
- dopłaty z ARiMR	11,5	6,8	8,4	15,1	15,7
- inne dochody spoza gosp.	17,2	27,0	10,1	20,1	16,2

* Osoba pełnozatrudniona w gospodarstwie w ciągu roku pracuje 2200 godzin

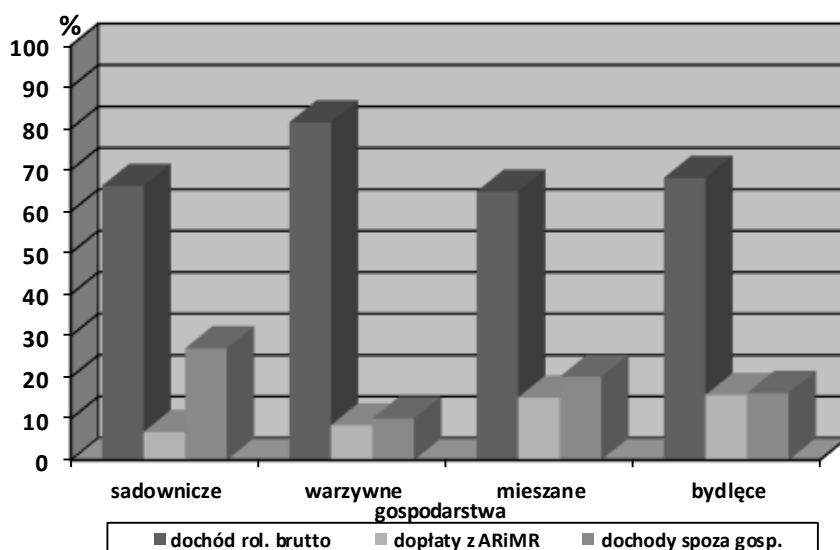
** Parytet dochodu =
$$\frac{\text{dochód rolniczy brutto (zł/osobę)}}{\text{przeciętne wynagrodzenie w gosp. narodowej}} \times 100$$

Źródło: opracowanie własne

Strukturę dochodu osobistego w badanych typach gospodarstw przedstawiono na rysunku 1. W gospodarstwach mieszanych i bydłych dopłaty bezpośrednie z ARiMR były największe i na podobnym poziomie. Oprócz jednolitej płatności obszarowej rolnicy uzyskiwali również uzupełniającą płatność do niektórych

upraw, np. roślin zbożowych, strączkowych, trwałych użytków zielonych. Gospodarstwa te cechowały się również większą powierzchnią użytków rolnych. Natomiast największe wpływy spoza gospodarstwa stwierdzono w typie gospodarstw sadowniczych. Często gospodarstwa są przekazywane z pokolenia na pokolenie, a budżet młodego rolnika jest wspomagany emeryturami i rentami rodziców lub dziadków. W grupie tych gospodarstw został odnotowany również najwyższy wskaźnik poziomu wykształcenia (tab. 2), co może wskazywać, że część rolników lub ich współmałżonków dodatkowo osiąga przychody z pracy poza własnym gospodarstwem.

W łącznej ocenie wskaźników ekonomicznych należy stwierdzić, że najlepiej prezentowały się gospodarstwa warzywne (tab. 3). Pod względem wielkości dochodu rolniczego i osobistego w odniesieniu do 1 ha UR podobne wyniki osiągały gospodarstwa sadownicze.

Rys. 2. Struktura dochodu osobistego w poszczególnych typach gospodarstw (%)

Źródło: opracowanie własne

Porównując wskaźniki ekonomiczne gospodarstw w zależności od powierzchni UR, stwierdzić można, że dochód rolniczy brutto i dochód osobisty zwiększały się wraz z powierzchnią gospodarstw (tab. 4). Podobnie kształtowały się wielkości wskaźników dotyczących dochodów w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną i na 1 godzinę pracy. Jeżeli obydwa dochody odniesiemy do 1 ha UR, to zależność ma odwrotny kierunek – wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstwa malały dochody. W gospodarstwach najmniejszych (<7 ha UR) osiągano najwyższy wskaźnik zarówno dochodu brutto (4,4 tys. zł), jak i dochodu osobistego (7,8 tys. zł). Gospodarstwa te prowadziły intensywną produkcję, która pozwalała osiągać wysokie dochody i jednocześnie miały inne dochody spoza własnego gospodarstwa. Należy dodać, że gospodarstwa największe (>15 ha UR) osiągały parytet dochodu (114,8%), zaś w mniejszych powierzchniowo wystąpił wyraźny dysparytet dochodu (tab. 4).

W przypadku zależności wskaźników ekonomicznych od jakości gleb użytków rolnych można stwierdzić, że wraz ze wzrostem wskaźnika bonitacji gleby zwiększały się wartości analizowanych wskaźników ekonomicznych niezależnie od podstawy ich odniesienia (tab. 5). Gospodarstwa posiadające gleby średnie były bliskie osiągnięcia parytetu dochodu (98,1%), a w warunkach gleb słabych dochód wykazywał wyraźny dysparytet. Zatem jakość gleb miała znaczący wpływ na wyniki ekonomiczne gospodarstw.

Tabela 4. Wskaźniki ekonomiczne w zależności od powierzchni gospodarstwa

Wyszczególnienie	Ogółem gosp.	Wielkość gospodarstwa (pow. UR w ha)		
		<7	7-15	>15
Dochód rolniczy brutto (tys. zł):				
- na gospodarstwo	40,1	20,3	39,2	67,2
- na 1 ha UR	3,7	4,4	4,0	3,0
- na 1 osobę pełnozatrudnioną	19,5	10,2	18,4	32,8
- na 1 godz. pracy (zł)	9,2	4,9	9,9	15,2
Dochód osobisty (tys. zł):				
- na gospodarstwo	56,3	36,3	58,2	86,5
- na 1 ha UR	5,2	7,8	5,9	3,8
- na 1 osobę pełnozatrudnioną	27,3	18,3	27,3	42,2
Parytet dochodu (%)	68,2	35,7	64,4	114,8

Źródło: opracowanie własne

Tabela 5. Wskaźniki ekonomiczne w zależności od jakości gleb użytków rolnych

Wyszczególnienie	Ogółem gosp.	Jakość gleb (wskaźnik bonitacji UR)		
		b. słabe (<0,5 pkt)	słabe (0,5-0,7 pkt)	średnie (>0,7 pkt)
Dochód rolniczy brutto (tys. zł):				
- na gospodarstwo	40,1	25,5	41,7	52,5
- na 1 ha UR	3,7	2,6	4,3	6,2
- na 1 osobę pełnozatrudnioną	19,5	12,6	20,5	28,0
- na 1 godz. pracy (zł)	9,2	5,7	9,3	12,7
Dochód osobisty (w tys. zł):				
- na gospodarstwo	56,3	41,3	58,0	68,9
- na 1 ha UR	5,2	4,2	6,8	8,5
- na 1 osobę pełnozatrudnioną	27,3	20,2	29,6	36,8
Parytet dochodu (%)	68,2	44,2	71,8	98,1

Źródło: opracowanie własne

Intensywność produkcji, podobnie jak i jakość gleb, kształtowała korzystne wartości wskaźników ekonomicznych, bowiem wraz ze wzrostem poziomu kosztów bezpośrednich ponoszonych na 1 ha UR ich wartości wykazywały tendencję wzrostową (tab. 6). Zatem gospodarstwa, które ponosiły wyższe koszty bezpośrednie na produkcję rolną, osiągały również wyższe dochody w zakresie

wszystkich wskaźników ekonomicznych. Gospodarstwa o najwyższej intensywności produkcji (koszty > 1200 zł/ha UR) osiągały dochód zbliżony do parytetowego (93,6%).

Tabela 6. Wskaźniki ekonomiczne w zależności od intensywności produkcji (kosztów bezpośrednich)

Wyszczególnienie	Ogółem gosp.	Intensywność produkcji (koszty bezpośrednie w zł/ha UR)		
		ekstensywne (<600 zł)	średnio intensywne (600-1200 zł)	intensywne (>1200 zł)
Dochód rolniczy brutto (tys. zł):				
- na gospodarstwo	40,1	28,1	40,0	54,3
- na 1 ha UR	3,7	2,4	2,9	6,4
- na 1 osobę pełnozatrudnioną	19,5	12,7	18,3	26,7
- na 1 godz. pracy (zł)	9,2	6,1	8,4	12,6
Dochód osobisty (w tys. zł):				
- na gospodarstwo	56,3	47,0	54,8	65,7
- na 1 ha UR	5,2	4,1	4,4	7,7
- na 1 osobę pełnozatrudnioną	27,3	21,2	27,9	32,3
Parytet dochodu (%)	68,2	44,5	64,1	93,6

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Reasumując rozważania na temat oceny ekonomicznej gospodarstw indywidualnych w powiecie Przysucha, dokonanej za pomocą wybranych wskaźników ekonomicznych, można stwierdzić, że takie czynniki jak większa powierzchnia gospodarstwa, jakość gleb i intensywność produkcji wpływały na ogół korzystnie na uzyskane wartości. Wyjątek stanowiły dochód rolniczy brutto i dochód osobisty odniesione do 1 ha UR, których najwyższe wartości osiągnęto w małych gospodarstwach, o powierzchni poniżej 7 ha UR. Natomiast parytet dochodu osiągały gospodarstwa największe, o powierzchni powyżej 15 ha UR.

Bibliografia

- Duer I., Fotyma M., Madej A. (red.), *Kodeks dobrej praktyki rolniczej*, MRiRW – MŚ – FAPA, Warszawa 2002.
- Fereniec J., *Ekonomika i organizacja rolnictwa*, Wyd. KeyText, Warszawa 1999.
- Jóźwiak W., *Efektywność gospodarowania w rolnictwie*, [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, A. Woś (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.
- Kowalski A., *Czynniki produkcji w agrobiznesie*, [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, A. Woś (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.
- Nasiłowski M., *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*. Wyd. KeyText, Warszawa 2016.

Wójcicki Z., *Metody badania i ocena przemian w rozwojowych gospodarstwach rodzinnych*, IBMER, PTIR, Warszawa 2001.

Zegar J.S., *Dochody w rolnictwie (metodologia, stan i tendencje)*, IERiGZ PIB, Warszawa 2008, http://www.ierigz.waw.pl/documents/prof._zegar_konferencja.ppt (dostęp: 15.10.2016).